

קידוש על היין דאורייתא או דרבנן

קידוש על היין או הפת דאורייתא

- המפרש בנזיר (והרי מושבע ועומד עליו מהר סיני הוא - דכתיב זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין)
- והתוס' בנזיר (דקדוש היום דאורייתא ואיך תחול עליו נזירות)
- אור זרוע בהל' ע"ש בהו"א (הלכך אפי' נזיר מקדש על היין וטועם ממנו)
- רש"י ברכות (קדוש היום מצות עשה שהזמן גרמא הוא - זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ') - זכרהו על היין)
- הר"ן בשבת (וא"ת והיכי דחינן קדוש היום דאורייתא משום נר ביתו ונר חנוכה יש לומר דלא דחי' ליה דהא אפשר לקדושי אריפתא)

קידוש על היין דאורייתא אבל טעימת היין דרבנן

- תוס' פסחים (ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן)

קידוש דאורייתא אבל היין דרבנן

- ר"ת בתוס' נזיר (דנהי דקידוש היום דאורייתא על היין לאו דאורייתא דזוכרהו על היין אסמכתא)
- תוס' פסחים (ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא)
- אור זרוע בהל' ע"ש למסקנא (והא דת"ר זכרהו על היין אינה כ"א אסמכתא בעלמא)
- רמב"ם הל' שבת (מדברי סופרים ז לקדש על היין ולהבדיל על היין)
- שו"ת הרשב"א (ותקנו שיזכירו קדושתו על היין, לפי שאין אומרים שירה אלא על היין)

תלמוד בבלי מסכת נזיר דף ג עמוד ב

מתני'. הריני נזיר מן החרצנים, ומן הזגים, ומן התגלחת, ומן הטומאה. הרי זה נזיר, וכל דקדוקי נזירות עליו.

גמ'. מתני' דלא כר' שמעון; דתניא, ר"ש אומר: אינו חייב עד שידור מכולם, ורבנן אמרי: אפילו לא נזר אלא בחד מנהון הוי נזיר. מ"ט דר"ש? אמר קרא: +במדבר ו+ מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג. ורבנן מ"ט? אמר קרא: +במדבר ו+ מיין ושכר יזיר. ור' שמעון נמי הכתיב: מיין ושכר יזיר! **הוא מיבעי ליה: לאסור יין מצוה כיון הרשות. מאי היא? קדושתא ואבדלתא, הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני!** אלא כי הא דאמר רבא: שבועה שאשתה, וחזר ואמר הריני נזיר, אתיא נזירות חיילא על שבועה.

המפרש מסכת נזיר דף ד עמוד א

והרי מושבע ועומד עליו מהר סיני הוא - דכתיב זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל כו' (פסחים דף קו)

תוספות מסכת נזיר דף ד עמוד א

מאי היא קידושא ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא - דקדוש היום דאורייתא ואיך תחול עליו נזירות וקשה דאדרבה להכי איצטרך קרא מיותר לומר דחייל עליה נזירות ועוד קשה מאי משני בטר הכי כגון שנשבע לשתות וחזר ונדר בנזיר דאתיא נזירות וחייל אשבועה מ"מ תקשי לו הרי מושבע ועומד מהר סיני כלומר דאין מושבע ועומד גדול מזה שנשבע לשתות ועוד קשה דקדוש היום לאו דאורייתא הוא דנהי נמי דכתיב זכור ודרשינן זוכרהו על היין אסמכתא הוא לכ"נ לר"ת דגרסינן בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני כלומר ל"ל קרא מיותר לאסור יין מצוה וכי מושבע וכו' דנהי דקידוש היום דאורייתא על היין לאו דאורייתא דזוכרהו על היין אסמכתא והשתא משני כגון שנשבע לשתות וקמ"ל קרא יתירא דחייל עליה אף על גב שנשבע לשתות.

ספר אור זרוע חלק ב - הלכות ערב שבת סימן כה

ת"ר זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין אין לי אלא ביום בלילה מנין [ת"ל] זכור את יום השבת לקדשו. אדרבה עיקר קדושא בליליא הוא דכי קדיש יומא בעינן לקדושי ותו בלילה מנין ת"ל זכור את יום השבת לקדשו [תנא] מהדר אלילי' ונסיב ליה קרא איממא. הכי קאמר זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל זכור את יום השבת לקדשו. רפ"ק דנזיר מוכח דדרשה גמורה היא שצריך לקדש על היין דתניא רש"א אינו חייב עד שיזיר מכולן ורבנן אמרי אפי' לא נזר אלא מחד מנהון הוי נזיר מ"ט דר"ש א"ק מכל אשר יעשה מגפן היין וגו' ורבנן מ"ט א"ק מיין ושכר יזיר וגו' ור"ש נמי הא כתיב מיין ושכר יזיר ההוא מב"ל לאסור יין מצוה כיון רשות מאי היא קדושתא והבדלה הרי מושבע [ועומד] עליו מהר סיני אלא כי [הא] דא"ר שבועה שאשתה וחזר ואמר הריני נזיר אתיא נזירות וחיילא אשבועה. פי' והרי מושבע ועומד הוא מהר סיני לשתותו איך חלה שבועת נזירות על שבועת זכור שהרי אין נשבעין לבטל המצוה כדא' פ' ואלו מותרים בנדרים אלא כי הא דא"ר שבועה שאשת' וחזר ואמר הריני נזיר אתי' נזירות וחיילא על השבועה והיינו דקאמר לאסור יין מצוה דנשבע לשתות. כיון הרשות וא"ת מ"ש נשבע מפי עצמו לנשבע מהר סיני נראה בעיני נשבע מפי עצמו היינו טעמא שחלה עליו שבועה מפני שיכול לשאול על שבועה ראשונה... אבל גבי קידוש שצריך לקדש ולטעום ואין יכולת בידו לשאול ולפטור מחובה זו כיון שכבר הוא נשבע אין השבועה חלה עליו כלל הלכך אפי' נזיר מקדש על היין וטועם ממנו דהא דאמרי' אין שבועה חלה על השבועה היינו שנשבע על דבר א' פעמים כדאמרי' פ' ואלו מותרים אלא ה"ד דלא חיילא שבועה על שבועה כגון דאמר שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים אבל הכא שנשבע תחילה שישתה וחזר ונשבע שלא ישתה כבר הוא מתחרט על הראשונה וחלה עליו השניה דאין כאן חסר אלא אמירת חכם מותר לך

אבל היכא שכבר נשבע שיאכל וחרזר ונשבע שיאכל הרי מחזיק שבועתו ראשונה ומחר שכבר מושבע מפ"ע ועומד תו אין שבועה [שני'] חלה עליו ואם אכל אינו לוקה כ"א אחת. וקשה דתנן יום טוב שחל להיות [בערב] שבת לא יבשל תחלה מיום טוב לשבת ואמרי' בגמ' מנה"מ דאמר קרא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו מ"ט אמר רבה כדי שיברור מנה יפה לשבת מנה יפה ליום טוב אלמא דהאי קרא בעי לדרשה אחריתי ותו מאי מוכח מזכור שיזכרהו על היין ותו לוי דשדר לוי' לר' שיכרא בר תליסר מגני טעמי' והוה בסים [טובא] אמר כגון זה ראוי לקדש [עליו] ולברך עליו כל שירות ותשבחות שבתורה (ורבה בר"ה) [ור"ה] אשכחי' לרב דמקדש אשיכרא א"ל התחיל אבא למקני איסתרא משיכרא ופירש"י התחלת לעשות שכר ולהשתכר בו מעות לכך הוא יפה בעיניך ומקדש אתה עליו ע"כ רש"י. משמע אף על פי שהי' יכול למצוא היין שאל"כ למה הוא אומר לו מפני שמשתכר בו ותו דר' הוה מקדש אשיכרא אף על גב דהוה ליה חמרא דהא אהוריירי' דרבי הוה עתיר משבור מלכא וא"א לומר דלא הו"ל חמרא. ותו דרב זמנין דהוה חביבא לוי' ריפתא הוה מקדש אריפתא. ותו דרב עמרם גאון זצ"ל עשה בסדר שלו פקנה"ז פת במקום יין ואי קדוש על היין דאורייתא אפי' היכא דלית לוי' חמרא לא מסתבר לקדושי אריפתא. ותו דת"ר אין מקדשין על השכר משום ראב"ש אמרו מקדשין. מעתה מאי פריך רפ"ק דנזיר והרי מושבע ועומד הוא מהר סיני דילמא ר' שמעון כר' אלעזר ברי' סבירא לוי' דאמר מקדשין על השכר. הלכך נראה דכולהי תנאי ואמוראי סברי דמקדשין על השכר ודבש מן הדין. והא דת"ר זכרהו על היין אינה כ"א אסמכתא בעלמא ועיקר קרא דזכור אתי' לדרשה דפ"ב דשבועות דזכור ושומר בד"א נאמרו דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה. וכל היכא דשכר ודבש חמר מדינה הם מקדשים עליהם ולא על הפת כאמימר דאקלע ולא הוה לוי' חמרא ואייתי לוי' שיכרא ולא אבדיל ובת טוות למחר טרחינ' ואייתי לוי' חמרא ואבדיל. לשנה תו איקלע ולא הוה לוי' חמרא ואייתי לוי' שיכרא אמר אי הכי חמר מדינה הוא אבדיל וטעים מידי ש"מ דכל היכא שיש לפניו [שכר] ופת מבדילין על השכר ואין מבדילין על הפת וכן לענין קידוש שמקדש על השכר ואין מקדש על הפת. ואף על פי שיכול למצוא את היין ע"י הדחק א"צ לדחוק ולחפש אחריו אלא מקדש ומבדיל על השכר או על הדבש והא דאמר רבא אידור ברבים ולא אשתי שיכרא וא"ר זירא תהוי שקיותיה שיכרא מאן דמקדש אשיכרא היינו בשכר שלהם שהי' שכר תמרים אבל שכר שלנו שהוא שכר חטים ושעורים הוא טוב לשנות וראוי לקדש ולהבדיל עליו. מיהו היכא שיש לו יין מזומן הוא קודם לקידוש ולהבדלה לכל המשקין. וזה לשון ה"ג. זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו מכאן סמכו חכמים על קידוש היום מן התורה אין לי אלא שבתות חג המצות מנין ת"ל למען תזכור את יום צאתך וגו' חג שבועות מנין ת"ל זכרת כי עבד היית [במצרים] ומנ"ל דבחג הסוכות קאי מדעלויהי דקרא הענק תעניק וגו' [ומגרנך ומיקבך] וכת' חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וגו' [מגרנך ומיקבך] ואף על גב דמדכר בקידוש צריך לאדכורי בצלותא ובבהמ"ז. מ"ט זכור זכרת תרין קראי כתיבי ואותן מועדות ילפי משבת מה שבת בתפילה ועל הכוס אף ביום טוב בתפילה ועל הכוס ע"כ ה"ג. והיא דרפ"ק דנזיר אומר ר"ת זצ"ל דה"ק הרי מושבע ועומד מהר סיני הוא בתמי' פי' וכי מושבע ועומד הוא מהר סיני לקדש ולהבדיל על היין שהוצרך קרא לאסור פשיטא שכשהזיר עצמו מן היין שאסור בין של קידוש והבדלה שאין חובה עליו לקדש על היין ולהאי פירושא נזיר אינו מקדש על היין וכן עיקר:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן! - אלא אמר רבא: אמר קרא +שמות כ+ זכור +דברים ה'+ ושומר - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

רש"י מסכת ברכות דף כ עמוד ב

קדוש היום מצות עשה שהזמן גרמא הוא - זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ') - זכרהו על היין.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג עמוד ב

אמר רבא, פשיטא לוי: נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום מהו? קידוש היום עדיף - דתדיר, או דילמא: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא.

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף י עמוד א

בתר דבעיא הדר פשטא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא וא"ת והיכי דחינן קדוש היום דאורייתא משום נר ביתו ונר חנוכה יש לומר דלא דחי' ליה דהא אפשר לקדושי אריפתא [פסחים דף קו ב] אלא דאי לא משום שלום ביתו ופרסומי ניסא מצוה מן המובחר [עדיף] טפי בחמרא כדאמרינן [שם א] זכרהו על היין בכניסתו:

חידושי הר"ן מסכת שבת דף כג עמוד ב

נר חנוכה וקדוש היום. פי' ה"ר יהונתן ז"ל כגון אדם עני שאם יקנה שמן לנר חנוכה לא יהי' לו לא יין ולא פת שיוכל לקדש עליהן שאם הי' לו אחד מהן יכול לקדש על היין או על הפת כדאמרי' בפסחים. והמקדש על הפת מברך המוציא תחלה ואח"כ מקדש דהא ברכת הלחם תדירא כמו ברכת היין ע"כ:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

תנו רבנן +שמות כ+ זכור את יום השבת לקדשו - זוכרהו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו. בלילה מניין? - אדרבה, עיקר קדושא בלילה הוא קדיש, דכי קדיש - תחלת יומא בעי לקידושי! ותו: בלילה מנין - תל

ליה קרא דיממא!

עיין שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל ח"ב

א) ברכת השבח להקב"ה על שנתן לנו את השבת וקידשנו על ידה

- קיום מצות שבת הוא ע"י שב ואל תעשה ע"י שביתה וביטול מלאכה לכן מופקעת השביתה מברכת המצוה הרגילה
- ברכת הקידוש מתייחסת לגופה של שבת וחפצא של יום השבת שניתן לנו, השבת עצמה מהווה חפצא שנתפס בברכה
- ברכת השבח הנאמרת בשבת דומה לברכת אשר קדש יידיד מבטן...אינה על קיום הגברא ופעולת המצוה...אלא על החלות החדשה באדם המקיימה
- שבת היא קיום בהגדת עדות על חידוש העולם, על הברית והאות הכרוכה בשבת, שמקדשת את הגברא ומזכתה במנה יתירה של קדושת ישראל

ב) מתיר לקדושה הכפילה של שבת

- אמירת דברי שבח וקידוש להקב"ה לא רק על היצירה כי אם גם על סיום היצירה על דבר קדושת יום השבת מתירים לאדם ליהנות מן העולם המקודש פעמיים
- קידוש היום הוא פדיונו של העולם כלי הקנאתו ביום השבת
- במקביל ליום חול, בשבת מצריכים שני מתירים, קידוש בתפילה (כנגד תפילה) קידוש על הכוס (כנגד ברכת הנהנין), אחד שמתיר את האדם עצמו ואחד להתיר החפציים שהאדם צריך להם
- ע"י ברכת ההנאה אדם מוציא לחולין את החפץ שעליו בירך ומהפכו לקנינו, לעומת זאת אין הקידוש מתיר אלא במסגרת סעודת שבת מעוגן ב"וקראת לשבת עונג"
- הקידוש גם מתיר את האכילה במסגרת סעודת שבת וגם קובע את סעודת שבת

ג) קביעת השבת למקרא קודש ושבח לה' על גדולת יום השבת

- עניין הקידוש אינו מתמצה בריצוי דברי שבח אלא יש בו גם משום פעולת קידוש ויצירת קדושת היום ממש כעין קדוש ר"ח ויו"ט
- קדושת שבת בראשית מקדשא וקיימא מששת ימי בראשית (מרה), קדושת שבת מצרים מתקדש ע"י ישראל כשאר המועדים (סיני)
- קידוש דשבח על גדולת השבת והגדת עדות הוא על שבת בראשית (ויכולו, ובפה"ג), וקידוש דמקדש לשבת מצרים (ברכת קידוש)

קידוש והבדלה – תשלומין או חיוב נמשך

רמב"ם הלכות שבת פרק כט

הלכה ד

עיקר הקידוש בלילה, אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום כולו, ואם לא הבדיל בלילה מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף ג יום שלישי, אבל אינו מברך על האור אלא בליל מוצאי ד שבת בלבד.

הלכה ה

אסור לאדם לאכול או ה לשתות יין משקדש היום עד שיקדש, וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל, ולשתות המים מותר, שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או קודם שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל.

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעא

...ואם שכח וטעם שום דבר קודם שקידש יכול לקדש אח"כ ואם לא קידש בלילה יש לו תשלומין למחר כל היום וכתב ר"ע אם לא קידש בלילה מחמת שכחה או אונס יקדש למחר אבל הרמב"ם ז"ל כתב לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יקדש למחר והכי מסתבר טפי...

ב"ח אורח חיים סימן רעא

ח ומ"ש ואם שכח וטעם וכו'. בפרק ערבי פסחים (ריש דף קז) אסיקנא הלכתא טעם מקדש וכתב רבינו ואם שכח וטעם משום דלכולי עלמא בשכח ודאי מקדש ואחר כך אמר דרב עמרם כתב אם לא קידש בלילה מחמת שכחה או אונס יקדש למחר משמע מלשוננו דוקא בשכח או נאנס אבל לא בהזיד וטעמו מידי דהוי אמי ששכח להתפלל דאין לו תשלומין אלא בשכח ונאנס אבל לא בהזיד כדלעיל בסימן ק"ח. אבל דעת הרמב"ם דלא דמי לתפלה דעבר זמנה ובא להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה ומדין תשלומין הוא הילכך דוקא בשכח או נאנס אבל קידוש זמנה כל השבת אלא דעיקר המצוה לקדש מיד כשקידש היום מדכתיב זכור את יום השבת לקדשו אבל אם עבר ולא קידש משקידש היום אפילו עבר במזיד יקדש למחר דלאו מתורת תשלומין נגעו בה אלא דעדיין לא עבר זמן קידוש:

רא"ש מסכת ברכות פרק ג

וה"ר מאיר ז"ל דנורנבערג כתב בהלכות שמחות שלו מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל שמותר לאכול בלא הבדלה. דאמרינן בפ' מי שמתו מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות שבתורה. ואמרינן עלה בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קי"ל בערבי פסחים (דף קו ב וקז א) טעם מבדיל. ואמרי' נמי מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. והא דאמרינן בפרק מי שמתו נושאי המטה וחילופיהן וכו' עד אלו ואלו פטורין מן התפלה ופירש"י וזה לשוננו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להן עוד שהות ול"נ שאין זה לשון פטורין. ואין להקשות על דברי מפרש"י

דמשמע כיון שפטורין ההיא שעתא פטורין עולמית. דהא ודאי ליתא דמי לא מודה רש"י דאם קברו את המת ויש שהות ביום שיכול להתפלל שמתפללין ועד כאן (ס"א על כרחך) לא פליגי רבותיו והוא אלא שלפי רבותיו אם הגיע זמן התפלה ויכול לעסוק ועדיין יש להן שהות להתפלל יעסקו בו ואם לאו לא יבטלו מתפלה. ולפירש"י אפי' אם יעבור זמן התפלה יתעסקו בו. וא"כ בנדון זה כיון דזמן ההבדלה כל יום המחרת וכל השבת כולה אף על פי שלא היה יכול להבדיל קודם שנקבר מתו יבדיל לאחר שנקבר מתו כדפרישית. ואין לומר כיון שאין יכול להבדיל לא יאכל. דהא אמרינן דאינו מברך ואינו מזמן אפילו הכי אוכל ואפילו אם שמע מאחרים שהבדילו במ"ש אינו עולה לו כיון דבההיא שעתא לאו בר חיובא הוא וצריך למחר לחזור לברך ולהבדיל מיהו אינו מברך על הבשמים ועל המאור. שמעתי שיש גדולים שאומרים לאחר להבדיל ובזה נפטר האבל. ואין נראה לי כלל אלא כדפרישית. ושוב הגיד לי הר"ז הלוי ז"ל משפיר"א בשם הר"ר יקותיאל משפיר"א שמצא גדול אחד שכ' כדברי ואת שמו לא הגיד לי ע"כ לשון ר"מ ז"ל. ונ"ל כדברי ר' יהודה דהא דאמרינן בע"פ מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. היינו כשלא היה לו יין במ"ש או שאירעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל. אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור נפטר לגמרי ותו לא מיחייב. ודמיא לגמרי לההיא דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני:

ר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף כא עמוד ב

מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו. תרי לישני נינהו בגמ' חד לישנא דגמ' דהיינו הך לישנא דרבא ואידך דמרמר דאמרי' בגמרא מרימר מתני הכי דבחד גרסינן כל היום כולו ובאידך גרסי' כל השבת כולה ובדאי דכלישנא דגמרא דהיינו לישנא דרבא קי"ל אלא שבנוסחאות שלנו איכא בלישנא דרבא כל השבת כולה ובלישנא דמרמר כל היום כולו ולפיכך נקטינן דמבדיל והולך כל השבת כלישנא דרבא ומיהו דוקא עד רביעי בשבת דבגמרא בעי ועד כמה ומהדרין עד ד' בשבת כדאמרינן (גיטין דף עז א) לענין גיטין דחד בשבא ותרי בשבא ותלתא בשבא בתר שבא ארבעה וחמשה ומעלי שבתא קמי שבתא אבל הרב אלפסי ז"ל גורס בלישנא דרבא מבדיל והולך כל היום כולו ולפיכך כשחל תשעה באב במוצאי שבת אין מבדילין כלל אבל בעל הלכות גדולות כתב שאע"פ שהבדלה אין לה תשלומין אלא כל היום כיון שאי אפשר להבדיל במוצאי שבת מבדיל במוצאי ט' באב והקשו עליו דכיון דנקטינן דאינו מבדיל אלא כל היום כולו נמצא שאין לה תשלומין כלל דכיון שיום אחר הלילה כל יומא מוצאי שבת הוא ואפשר לומר לדעתו ז"ל שלפי שעשאוהו כפושע ומזיד כיון שלא הבדיל כל היום כולו לא נתנו לו תשלומין כדאמרינן בפ' תפלת השחר (דף כו א) דמי ששכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים אפי' הכי אם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין וכאן אפילו שכח דשוכח מזיד הוא כיון שעבר יום אחד ולא נזכר אבל היכא דלא אפשר כגון בתשעה באב סמכינן אלישנא דאמימר דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה ומיהו הרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה הבדלה של מוצאי תשעה באב אינה צריכה תשלומין שלא נתחייב אותו מוצאי שבת בהבדלה על הכוס דהא אמרינן בפ' אין עומדין (ד' לג א) בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וכיון שהבדלה על הכוס מטולטלת היא בין עניות לעשירות אין לך עניות גדולה מתשעה באב שכל ישראל עניים מרודים הילכך לא מחייב בתשלומין:

רבי עקיבא איגר מסכת פסחים דף קז עמוד א

מי שלא הבדיל במו"ש וכו', אבל במוצאי י"ט אין לו תשלומין כ"כ בסוף ס' לשון חכמים שמעיד שכן הסכימו רבני וחכמי פראג, ולענ"ד עדיין י"ל דמ"מ יש לו תשלומין ביום הראשון שאחר יום טוב דהא לדעת הי"א דאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, דהטעם דיום הולך אחר הלילה, ממילא הו"ה ביום טוב הכי הוא... ולזה י"ל הטעם דאם ההבדלה על הכוס יהיה בזמנו דהיינו במוצאי שבת קודש או למחרתו דהוי כמו במוצאי שבת קודש בזה הוא דא"ח ומתפלל, אבל באינו מצפה שיהיה לו כוס למחר אף שיהי' לו כוס ביום ב' או ג' כיון דאינו עיקר הזמן אלא משום דמקרי בתר שבתא, בזה חוזר ומתפלל, ואפשר דזהו כוונת המע"מ שם, לפ"ז נראה הדין דבשכח במו"ט להבדיל, עכ"פ יכול להשלים להבדיל למחרתו ודו"ק. אך העומד לנגדי קצת ממ"ש הבה"ג דהא דטעם מבדיל, הנ"מ במבדיל בליל מ"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה, כיון שטעם שוב אינו מבדיל, וזהו שכל המחבר סי' רצ"ט ס"ו ויש מי שאומר וכו' מזה משמע דעיקר זמן הבדלה רק בליל מ"ש דאם נימא דהיום א' עם ליל מ"ש הכל חד מה"ת לחלק לענין טעם.

מנחת חינוך מצוה לא

ואם הי' קטן בליל שבת שלא הביא ב"ש וביום שבת הביא ב"ש אם לא קידש בליל שבת חייב מה"ת לקדש ביום שבת כי קידוש היום לאו מתורת תשלומין הוא לאמר כיון דל"ח בל"ש כמו ראי' וחגיגה רק המצוה כ"ה כמ"ל אך אם קידש בליל שבת דאז הי' חייב מדרבנן דקטן שהגיע לחינוך חייב מד"ס אם מחויב לקדש ביום מה"ת זה תלוי לדעת המרדכי שהביא המג"א דמפלה"מ אף על פי שהוא מדרבנן מ"מ פטור מקידוש בשבת כי דרבנן פוטר גם המצוה מה"ת א"כ גם כן פטור אך המג"א הקשה ע"ז... ופשוט כשהי' שוטה בל"ש דפטור לגמרי ל"מ מה שקידש ואם נתפקח ביום ודאי חייב מה"ת לקדש כי זה נ"ל ברור דהחייב של קידוש אינו רק בלילה וביום ה"ל תשלומין אלא המצוה על כל היום באיזה שעה מ"ה א"כ מחויב לקדש ביום ע"ש בט"א בקו"א בא"מ כנלענ"ד...

והנה לכאור' לפי המבואר בש"ס דפשטינן האבעיא הנ"ל דמי שלא קידש וכו' מבני ר"ח דאמרי דמי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת הנ"ל וכו' ובמ"ש מי שהי' פטור מהבדלה היא פלוגתא דר"י ור"מ דר"י פוסק מי שהי' אונן במ"ש אינו מבדיל למחר והרא"ש סובר כר"י דהוי כחיגר ביום ראשון וכו' ור"מ סובר דמבדיל עד ד' בשבת הובא דברים אלו ברא"ש ברכות פ' מי שמתו וכו' ע"כ הפלוגת' לד' ר"י הנ"ל גבי הבדלה תשלומין א"כ אם הוא פטור א"צ להשלים ולדעת הר"מ ל"ה

תשלומין אלא תחלת החיוב הוא עד ד' בשבת ועיו"ד סי' שמ"א פסקין כהר"מ דמבדיל ועט"ז סי' שצ"ו באריכות וכו' ג"כ דעת הר"מ דאין זה תשלומין רק דמתחלה הדין כך דזמן הבדלה נמשך עד ד' בשבת א"כ כיון דד"ז דקידוש נפשט מהבדלה בש"ס דילן א"כ תלוי בשיטות הנ"ל דלר"י כמו דהבדל אינו [רק] תשלומין והפטור במ"ש נפטר לגמרי ה"נ בקידוש אם הוא פטור בל"ש פטור ביום אבל להר"מ א"כ זמן קידוש נמשך כ"ה כמו הבדלה ולא בתורת תשלומין. ואפ"ל דאף למאן דסובר דהבדלה לאו בתורת תשלומין זה דוקא בהבדלה דרבנן דאפילו למ"ד הבדלה דאוריית' מ"מ על הכוס דרבנן א"כ הם תקנו עד יום ד' אבל לענין מ"ע דאוריית' אם נאמר הבדל דאוריית' אני מסופק דאפשר דוקא ביציאתו הוא מ"ע מה"ת אבל אח"ז עבר זמנו ולא מקיים מצות התורה כלל ואף תשלומין ל"ש בהבדלה מה"ת דאין לנו קרא ע"ז דיהי' לו תשלומין וגם האיבעיא דקידוש כגון בקידוש דרבנן דיצא בדברים רק בקידוש על הכוס ע"כ פשיט מהבדלה אבל לענין קידוש של תורה אפ"ל דהוא מתורת תשלומין או דאין לה תשלומין כלל. ומ"ש קידוש ביום מנ"ל ונפקא לן מאת יום היינו קידוש דיום דהוא אסמכת' מדרבנן א"כ צ"ע גם בד"ז דאפשר דקידוש דאוריית' הוא רק בלילה ואם עבר זמנו אין מצוה מה"ת כלל רק דרבנן כמו הבדלה והפירוש בש"ס דקידוש ביום מאת יום היינו קידוש דיממא ע' ברש"י ורשב"ם והשגות הראב"ד ויש לפלפל בזה ישמע חכם וכו' אך עכ"פ כל הלילה הוי זמנה ולא מתורת תשלומין עש"ס א"כ אם נתפקח באמצע הלילה חייב לקדש כמו במצה ע"ש בס' ט"א.

קידושא רבה

שאלות דרב אחאי פרשת יתרו שאילתא נד

וביום מאי אמר רב יהודה אקדשיה מרישא והא אמר מר שבת ויום טוב אין בהן קדושה על הכוס אלא אמר רב יהודה בורא פרי הגפן אתווי כסא דחמרא וברוכי בורא פרי הגפן ומישתא משו' כבוד שבת ומנלן דעל היין דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין אומ' שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להן הגפן החדלתי את תרושי המשמח אליהם ואנשים וגו' אם אנשים משמח דשתו ליה אלהים במה משמח הוי אומר בשירה מיכן אמרו שאין אומרים שירה אלא על היין ומאי היא היא שירה דנסכים

רשב"ם מסכת פסחים דף קו עמוד א

אמר רב יהודה בפה"ג. אתאי כסא דחמרא וברוכי ומשתי משום כבוד שבת לחלק בין מדת שבת למדת חול שהוא ענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין והכי מפרש בשאלות דרב אחאי בפרשת וישמע יתרו:

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף קו עמוד א

... אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום, משמע לי דהך דרשא אסמכתא בעלמא היא דאי קדושה דיממא מדאורייתא היכי לא אמרי' אלא בורא פרי הגפן ותו לא, והרי ברכה זו ברכת הנהנין היא ולא מעין קדוש, אלא קדושה דאורייתא דליליא הוא דהוי בכניסתו, אלא משום דכבוד יום עדיף מכבוד לילה ראו חכמים לעשות ביום זכר לקדוש דהיינו בפ"ה ותו לא שהוא התחלת קדוש של לילה, ועוד שלפי שאין אומרים שירה אלא על היין כיון שמברכים על היין בתחלה שלא כדרך שאר סעודות הוי כעין שירה ושבח לקדושתו של יום, ומשום דלא הוי אלא מדרבנן לא ראו להאריך בו יותר כדי שלא להשוותו לקדוש של לילה, וקראוהו קדושה רבא לכנוי לפי שאינו עקר כקדוש של לילה וזוטר שיעוריה כדקרי' לסמיא סגי נהור, ומ"מ כיון דתקנוה רבנן כעין קדוש אפשר שאף ביום אסור לטעום קודם שיקדש וצריך ג"כ שיהא במקום סעודה כקדוש של לילה וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' שבת, אבל הראב"ד ז"ל השיגו ואמר דכיון דהאי קדושה מדרבנן בעלמא הוא מותר לטעום קודם שיקדש ולא אסרו אלא קודם קדוש של לילה.

רמב"ם הלכות שבת פרק כט

...ומצוה ע לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושונה ואחר כך יטול ידיו פ ויסעוד, ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה. +/השגת הראב"ד/ אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש. א"א בחי' ראשי אם מסברא אמרה לא סבר מימיו סברא פחותה מזו ולפי שקראוהו קדושה רבא יצא לו, ואינה כלום, שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום ואילו בא לקדש ביום על הפת מי לא מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל, וכשדרשו (פסחים קו) אין לי אלא בלילה ביום מנין אסמכתא היא דעיקר קידושא בלילה כתיב מדכתיב את יום ולא כתיב ביום א"נ דאי לא קדיש בלילה קאמר. +

מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף קו עמוד א

ביום מאי בורא פרי הגפן וקרו לוי' קדושה רבה לכנוי לפי שהיא קטנה. אי נמי לפי שהיא ראש לכל הברכות ואע"ג דאין בה זכר לקדוש כלל כיון שהיא קודם סעודה ובפריסת מפה (בקדוש) [נקדוש] הלילה קרו לוי' קדושה רבה. (הרמב"ן) [הרמב"ם] ז"ל כ' שאסור לטעום כלום קודם קדוש זה של יום כמו בקדוש הלילה. ואינו מחוור דאין זה קדוש ממש שכבר נתקדש היום פעם אחת ולא מצינו לקדוש ב"ד לילה וליום אלא שהחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין ומסמכי לוי' אקרא אבל מדרבנן הוא הילכך מותר לטעום. ומינה נמי דנשים פטורות ממנו כיון דאינו אלא מדרבנן. והכין חזינא בבי רב בין בהיתר האכילה בין בפטור הנשים.

רמב"ם הלכות שבת פרק ל

הלכה ט

חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה, וצריך להזהר בשלש סעודות אלו שלא יפחות מהן כלל, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד שלש סעודות, ואם היה חולה מרוב האכילה או שהיה מתענה תמיד פטור משלש סעודות, וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות, וכן בימים טובים.

ערוך השולחן אורח חיים סימן רפט

סעיף א

... ואין לשאול דאם כבוד יום קודם לכבוד לילה למה קידוש בלילה דאורייתא וביום מדרבנן דזהו לא מפני הסעודה אלא מפני כניסת השבת ואדרבא דקידוש היום אינו אלא מפני כבוד הסעודה דאל"כ מה מקום לקידוש זה הלא כבר קדשוהו בכניסתו אלא וודאי דהקידוש הוא לכבוד הסעודה:

סעיף ג

וגם ביום צריך לקדש על כוס יין קודם הסעודה מדרבנן וסמכו זה ממקרא [שמות כ, ח] דזכור את יום השבת לקדשו [פסחים ק"ו]. ע"ש ולא משום דיום משמע יום ולא לילה דיום הוא מעת לעת כדכתיב [בראשית א, ה] ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד אלא דהאי יום הוא כמיותר דהוא מצי למיכתב זכור את השבת לקדשו וטעמו של קידוש זה הוא מפני כבוד היום והסעודה כמ"ש בסעי' א' ומצאתי ראייה לזה מהשאלות יתרו [סי' נ"ד] שהביא הרשב"ם בפסחים שם וז"ל אתאי כסא דחמרא וברוכי ומשתי משום כבוד שבת לחלק בין מדת שבת למדת חול עכ"ל הרי דעיקר הקידוש הוא רק משום כבוד ולכן אין בו רק ברכת בפה"ג...

סעיף ד

ואחר הקידוש יטול ידיו להסעודה על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד ויש נוהגים לאכול מיני מתיקה אחר הקידוש כמו לעקא"ך ועוד מאכלים ואם אוכל מיד א"צ על זה ברכה אחרונה כמו שבררנו זה לעיל בסי' קע"ו ע"ש אך אם אוכל לאחר זמן פשיטא שצריך ברכה אחרונה אמנם כבר כתבנו בסי' רמ"ט סעיף י"ב שדעת הקדמונים לא היה נוחה כלל מאכילת מיני מתיקה לאחר קידוש אלא שאחר קידוש יטול ידיו ויאכל הסעודה ע"ש וקודם קידוש אסור לטעום כלום אפילו מים כמו בלילה ואמנם קודם התפלה מותר לשתות חמין מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש וקודם מוסף אסור עד שיקדש כמ"ש בסי' רפ"ו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפט

סעיף א

יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא. ואחר כך יטול ידיו (וע"ל סי' רע"א סעיף י"ב בהג"ה) ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד, וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפלה מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש. הגה: וע"ל כל דיני קידוש סי' רע"א ע"ב רע"ג.

סעיף ב

במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה ומקדשין עליו. ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש.

משנה ברורה סימן רעב

(כט) טוב לקדש - היינו דבזה הוא יותר טוב מעל הפת כמו שמפרש הטעם אבל יין במקום שהוא מצוי ודאי יברך עליו אפילו ביום וכדמוכח בסימן רפ"ט ס"ב ומ"מ במדינתנו שהיין ביוקר ורוב שתיית המדינה הוא משאר משקין לא נהגו אפילו הגדולים להדר אחר יין ביום שהקידוש שלו הוא רק מדרבנן לכו"ע וסומכין עצמן על דברי המקילין בזה ומי שמברך גם ביום על היין עושה מצוה מן המובחר:

משנה ברורה סימן רפט

(ב) ויברך וכו' - יש נוהגין לפתוח מתחלה פסוק ושמרו בני ישראל וגו' או זכור את יום השבת עד ויקדשהו ויש מההמון שפותחין מעל כן ברך וגו' שלא כדין הוא דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקין:
(ג) קידושא רבא - ונקרא בלשון זה שהוא כמו שקורין סגי נהור מפני שזה הקידוש אינו כלל דאורייתא רק שתקנוהו לכבוד שבת ואסמכוהו אקרא כדאיתא בגמרא:

(ה) ויסעוד - כתב ברוקח סימן נ"ד אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה. וטוב ללמוד תורה במקצת קודם אכילה [א"ר]:

(ח) במקום שאין יין מצוי - משמע דבמקום שהוא מצוי אין לקדש על השכר ושאר משקין ועיין לעיל בסי' רע"ב סק"ט במ"ב מה שכתבנו שם דנוהגין להקל בזה בשחרית במדינותינו ומ"מ מצוה מן המובחר על היין הוא ולענין יי"ש ע"ש בד"ה על שכר:
(ט) חמר מדינה - ומשקה שאינו חמר מדינה הסכימו הרבה אחרונים דאין מקדשין אפילו בשחרית דדומיא דקידוש הלילה תקנוהו ופרטי הדין של חמר מדינה מבואר לקמן בסימן רצ"ו במ"ב לענין הבדלה וה"ה כאן:

רא"ש מסכת ברכות פרק ג

ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו... ואם כן באשה נמי אף על פי שאינה חייבת אלא מדרבנן תוציא אחרים שחייבין מן התורה. י"ל דלא דמי דאיש אף על גב שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה בזה אלא מדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אף על פי שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה. שערב הוא בעבורם ועליו הוא להציל מן העון ולפטור אותן מן המצות אבל אשה בכלל הערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן:

מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף קו עמוד א

ביום מאי בורא פרי הגפן וקרו לוי קדושה רבה לכנוי לפי שהיא קטנה. אי נמי לפי שהיא ראש לכל הברכות ואע"ג דאין בה זכר לקדוש כלל כיון שהיא קודם סעודה ובפריסת מפה (בקדוש) [נקדוש] הלילה קרו לוי קדושה רבה. (הרמב"ן) [הרמב"ם] ז"ל כי שאסור לטעום כלום קודם קדוש זה של יום כמו בקדוש הלילה. ואינו מחוור דאין זה קדוש ממש שכבר נתקדש היום פעם אחת ולא מצינו לקדוש ב"ד לילה וליום אלא שהחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין ומסמכי לוי אקרא אבל מדרבנן הוא הילכך מותר לטעום. ומינה נמי דנשים פטורות ממנו כיון דאינו אלא מדרבנן. והכין חזינא בבי רב בין בהיתר האכילה בין בפטור הנשים.

דגול מרבבה סימן רעא ס"ק א

ואמנם מה שאני מסתפק אפילו באיש המקדש ומוציא אשתו ובני ביתו אם הנשים לא התפללו ערבית והאיש כבר התפלל ערבית וא"כ האיש אינו מחוייב מן התורה והנשים שלא התפללו חייבים מן התורה אם יוצאים בשמיעתן מן האיש]. ואף שבכל הברכות אף שיצא מוציא כמ"ש במסכת ר"ה דף כ"ט ע"א היינו מטעם ערבות דכל ישראל ערבים זה בזה כמ"ש רש"י שם]. והרי כתב הרא"ש במס' ברכות... שהאשה אינה בכלל ערבות לכך אין מוציא אלא מי שחיובו מדרבנן עיי"ש]. ואני מסתפק אם האשה אינה בכלל ערבות דהיינו שהיא אינה ערוב בעד אחרים אבל האנשים שקיבלו ערבות בהר גריזים והר עיבל נתערבו גם בעד הנשים וא"כ שפיר מוציא האיש את האשה אף שכבר יצא או דלמא כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות כך לא קיבלו האנשים ערבות בשביל נשים... וצ"ע.

ט"ז אורח חיים סימן רעא

...דקידוש על היין הוא מדרבנן שדרשו באסמכת' זכרוהו על היין אבל מדאורייתא סגי באמיר' לחוד כמ"ש התוס' בר"פ ע"פ בשם ר"ת...

מגן אברהם סימן רעא ס"ק א

ונ"ל דמדאוריית' בקידוש שאמר בתפלה סגי דקרא כתיב זכור את יום השבת והרי זכר אותו וקידוש במקום סעוד' רבנן תקנוהו כמ"ש ר"ס"ט וכ"מ בתוס' שכתבו דלר"ת מי שאין לו יין לא יקדש כלל וק' וכי יעקור מ"ע דאורייתא אלא ע"כ דדי בתפלה ועוד דאמר' בקדושה אף על גב דמקדש בצלותא וכו' ע' בברכות פ"ה וגם הבדלה י"א דאורייתא היא וכמ"ש המ"מ פכ"ט ואפ"ה אמר' בגמ' דבתחלה קבעוהו בתפלה כו' ע"ש וכ"מ ל' הרמב"ם וכ"מ בתוס' פ' ע"פ בשם הירוש' ע"ש:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רעא

[מג"א בא"ד] וכ"מ בתוס' שכתבו דלר"ת. לענ"ד מוכח כן ממה דלא מקדשין ביוה"כ שחל בשבת לצאת ידי קידוש דשבת דאורייתא. ע"כ משום דיוצאים בתפלה. ואולם ק' לי מדברי הרא"ש שהוכיח דאין קידוש אלא במקום סעודה דאורייתא ממה דפרכי' למ"ל לקדושי בבי כנישתא. והא מקדשים לצאת ידי דאורייתא והא לענין דאורייתא ר' יצא בתפלה. ודוחק לומר דדלמא מקדשין בשביל אותם שא"י להתפלל. וגם לכאורה לאו דוקא תפלה אלא דכל שמזכיר שבת ואומר שבתא ג"כ יוצא. דמ"מ הזכיר שבת. ודו"ק:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רעא

[מג"א סק"ב] ועמ"ש ר"ס"ג קצ"ג. בס' דגול מרבבה כ'... ולענ"ד דאין חלוק בין אנשים לנשים לענין ערבות ולא מצינו בשום דוכתא דבנשים אין הדין דאם יצא מוציא והרי גבי ינאי מלכא ומלכתא דכריכו ריפתא משמע דאם היה אוכל שמעון בן שטח כזית שפיר עבד והא אם נשים מחוייבות בבהמ"ז דאורייתא. איך היה יכול להוציא לאשת ינאי דהיא מחוייבת מדאורייתא ורשב"ש מדרבנן והא ליכא ערבות. זולת שנאמר דנשים אין ערבים לאחרים. אבל אנשים ערבים גם לנשים. א"כ עכ"פ נפשט ספקו דהגאון הנ"ל. אבל נראה דכוונת הרא"ש דהערבות היה רק לגבי מי שמחוייב במצוה זו הוא ערב על אחרים. ואם נשים בבהמ"ז דאורייתא באמת אם יצאו מוציאים לאנשים. דכיון שהם שייכים במצוה זו ישנם ג"כ בכלל ערבות. אבל במצוה שאין חייבים בה דהיינו אם נשים בבהמ"ז דרבנן. אין להם דין ערבות במצוה א'. ובתשובות כתבת'... אע"כ דאין כוונת הרא"ש לחלק בין נשים לאנשים לענין ערבות. אלא דמי שאינו בר חיוב במצוה זו אינו בכלל ערבות על אחרים...

ביאור הלכה סימן רעא

סעיף ב

* דאיתקש זכור לשמור -... והנה ראיתי בחדושי רע"א שמסתפק דאולי יוצא המ"ע באמירת שבתא טבא בלבד ולפלא דהרי הרמב"ם כתב דבעינן זכירת שבח וקידוש:

* מיד - ...ועתה נבא לבאר במקצת עיקר מצות קידוש. הנה קידוש היום הוא מ"ע דאורייתא לכל הפוסקים ממה דכתיב זכור את יום השבת לקדשו וכתב הרמב"ם... עוד ראיתי לעורר בדן זה דהא איתא בפסחים קי"ז ע"ב אמר רב אחא בר יעקב **וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום** כתיב הכא זכור וגו' וכתבי התם למען תזכור וגו' [ואף דבכל לילה צריך להזכיר ג"כ יצ"מ שם יש לו רשות להזכיר כל הלילה והכא לענין קידוש מקפיד הכתוב שיזכור אצל קידוש] והובא מימרא זו בר"ח שלפנינו וגם ברי"ף ורא"ש וא"כ איך יוצא ידי קידוש בתפלה הא לא נזכר בתפלת לילה יציאת מצרים כלל... ואף שברשב"ם כתב שם דצריך להזכיר יצ"מ בצלותא ועל הכוס אבל בנוסח תפלתנו לא נזכר יצ"מ כלל ואיך כתב המ"א דיוצא בזה ועל הרמב"ם לא קשה כלל דמה שאמר דיוצא בזכירת דברים היינו כשמזכיר בה גם יציאת מצרים וכמו שכתב בהדיא בסה"מ מצוה ל"א ומשמע ג"כ דס"ל דהוא דאורייתא ולא אסמכתא בעלמא מדכתב שם זה בבאור המ"ע [אך לפלא מה שהשמיט זה ברמב"ם גופא וצ"ע] אבל על המ"א ושאר אחרונים שהעתיקו דבריו להלכה קשה איך העלימו עין מזה ושמעתי שבספר מנחת חינוך ג"כ הפליא בזה על המ"א ומחמת זה מסיק להלכה דלא כוותיה ולענ"ד יש ליישב דבריו קצת או דסובר דהוא רק מדרבנן והגז"ש הוא אסמכתא בעלמא וגם דהגז"ש זכירה צריכה להא דדרש בשבת פ"ו ע"ב ע"ש או דסובר דיוצא מן התורה במה שהזכיר יציאת מצרים סמוך לתפלה דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא כמו שאמרו חז"ל ולא צריכין שיזכיר דוקא בקידושא גופא אבל מ"מ הוא דוחק דהא מפסיק בג' ראשונות ואולי אפשר לומר דכיון שמזכיר פסוק ושמו בני ישראל את השבת וגו' תיכף להשכיבנו שהיא גאולה אריכתא די בזה מן התורה שיש בזה שבחו של היום שבת ואף שלא הזכיר עדיין קדושת היום... זהו הנ"ל ליישב דברי המ"א מפני חומר הקושיא אבל מ"מ לדינא צ"ע דאולי כונת הגמ' שיזכיר יצ"מ בתוך הקדוש ובנוסח תפלתנו לא מצינו זה ומפני כל הטעמים הנ"ל כתבנו בפנים שיש לפקפק בזה הרבה וגם בדה"ח כתב דלכתחלה יש לחוש לגדולי הפוסקים שס"ל דאין יוצא ד"ת בתפלה...

ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן רעא

סעיף ה

נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ואף על פי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא משום דאיתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה דשמור הוא בלא תעשה ועל לא תעשה נשים מצוות איתנהו גם בזכירה [ברכות ל':] וכתב רבינו הב"י בסעי' ב' שמוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם עכ"ל ואפילו להסוברים דקידוש על הכוס מדרבנן דמן התורה יוצאים בתפלה מ"מ שוים האנשים והנשים וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וגם נשים כן הוא דמן התורה יוצאות בתפלה ועל הכוס חייבות מדרבנן א"כ עומדים בחדא דרגא וביכלתן להוציאם ויש רוצים לומר שאין מוציאות אנשים כמו במגילה לקמן סי' תרפ"ט [רש"ל וב"ח] ואינו עיקר דבשם כיון דברבים הוא זילא מילתא כמ"ש התוס' בסוכה [ל"ח]. משא"כ בקידוש וכ"כ מפרשי הש"ע [הט"ז והמג"א סק"ב]:

סעיף ו

ונראה לכאורה דאימתי מוציאין זה את זה כששניהם התפללו או שניהם לא התפללו דחיובם שוה אבל אם האחד התפלל והשני לא התפלל אין המתפלל מוציא ידי חובת של מי שלא התפלל לדעת הפוסקים דמן התורה יוצאים בתפלה וא"כ מי שהתפלל חיובו רק מדרבנן ומי שלא התפלל חיובו מן התורה ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא אך לפ"ז לא מצאנו ידינו ורגלינו בכל המשפחות שהבעה"ב מקדש ומוציא אשתו ובנותיו וכלותיו אף על פי שלא התפללו אמנם האמת דזהו רק בברכת הנהנין וברהמ"ז ולא כן בברכת המצות שאחד יכול להוציא את חברו אף שכבר יצא ידי חובתו מטעם דכל ישראל ערבים זה בזה כדאיתא ספ"ג דר"ה ולכן איש ואשה יכולין להוציא זא"ז בכל גווי ויש מי שרוצה לומר דאשה אינה בכלל ערבות [דגמ"ר] ודבר תמוה הוא והרא"ש שכתב סברא זו ברפ"ג דברכות אינו אלא במצוה שאין להאשה שייכות בזה ע"ש אבל במה שהיא מחוייבת שוה היא לגמרי לאיש [וכ"כ הגרע"א בגליון הש"ע ובתשו']:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ק

אם נשים חייבות בקידוש דיו"ט סיון תשל"ח. למע"כ נכדי האהוב מוה"ר אהרן ברוך טענדלר שליט"א.

הנה כתב הרמב"ם פכ"ט מהל' שבת הל' י"ח והסמ"ג מצות עשה כ"ט שהטעם שמקדשים ביום טוב מפני שגם הוא נקרא שבתות ה' וא"כ נכלל בזכור את יום השבת לקדשו, ואף אם אסמכתא דרבנן היא כמו שכתב שם המגיד משנה הלא נתקן על מחוייבי מצוה של שבת ונשים בכלל. ולא דמי להאסמכתא דהבדלה דפוטר הא"ח שהוא היש מי שחולק דבשו"ע /שו"ע או"ח/ סימן רצ"ו ס"ח, שאין האסמכתא מקראי דשבת אלא מקרא דלהבדיל בשבועות דף י"ח ע"ב כדכתב המ"מ בר"פ כ"ט שלכן סובר דכיון דהוא זמן גרמא אף שהוא חיוב חדש מכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה שלכן הוא רק בקידוש שהוא מקרא דזכור שהוא ההיקש לשמור, ולא בהבדלה שאינה תלויה בשמירת שבת דהרי הוא מקרא דלהבדיל בפרשת שמיני שלא שייך לשמירת שבת, וזהו כוונת הא"ח שהביא בב"י דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא אסמכתא אקרא, היינו אקרא אחר, אבל קידוש דיו"ט דאף אם הוא אסמכתא הוא מדנקרא גם יום טוב בלשון שבתות ה', הרי הוא אסמכתא גם להקיש לשמירה דהא בשביל השמירה ממלאכה נקראו שבתות לכן יש לחייב נשים גם בקידוש דיו"ט אף אם קידוש יום טוב הוא רק מדרבנן אף להא"ח. בקידוש חייבות בקידוש של ליל פסח ו

	א"ל רבי יצחק בר שמואל בר מרתא זימנין סגיאין קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא	אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש	
המחלוקת היא אם נטילת ידים זלזול בקידוש ומפקיע זכותו לקדש וכ"ש אן השתא דקי"ל טעם מקדש לא חיישינן להא דרב ברונא כל עיקר	ודחיה רב יצחק להא שמעתא דכיון דאפשר לקדושי אריפתא אין זה זלזול בקדוש היום ומקדש על איזה מהם שירצה ואף על פי שנטל ידיו	פי' רב לטעמיה דאמר טעם אינו מקדש ואף זה שנטל ידיו גילה בדעתו שחפץ לאכילה וזלזל בקידוש היום וה"ל כאילו טעם ולא יקדש הוא אבל אחרים מקדשים לו	בעל המאור
המחלוקת היא אם נטילת ידים קובע שרק ניתן לקדש על הפת ואפשר דהדר משי ידיה כבית הלל, אי נמי דמנטר לידיה לסעודתא ולא צריך טפי	ואמר להו רב יצחק לאו בנטילת ידים תליא מילתא דזימנין דמשי רב ידיה משום דמספקא ליה במאי מקדש וכי חזי להו לתרוייהו וחביב ליה חמרא מקדש עליה	לא יקדש על היין אלא על הפת דכיון דנטל ידיו גלי דעתיה דעל הפת בעי לקדושי	ראב"ד ורב עמרם
המחלוקת היא אם מקדשין על הפת למסקנא מקדשין על הפת ומיהו אכתי נפיק לן מדרב ברונא דנטל ידיו לא יקדש אלא על הפת דממרימר מיהא שמעינן דמכי משא ידיה גלי אדעתיה דריפתא חביבא ליה ומיהא לא אתותב	ואסיקנא דליתא דהא רב כל אימת דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא דאלמא בחביבות תליא מילתא וכל אימת דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא הילכך נקטינן דמקדשין אריפתא	דכיון דאין נוטלין ידים לפירות גלי אדעתיה דחביבא ליה לרב ברונא דאין מקדשין על הפת הילכך לא יקדש כלל שעל הפת א"א ואי מקדש אחמרא נמצא מקדש על שאינו חביב הלכך לא יקדש אבל אחרים מקדשין על היין	רי"ף והרמב"ם ע"פ הר"ן
המחלוקת היא אם קידוש נחשב להיסח הדעת למסקנא בדיעבד אם נטל ידיו לפני קידוש מקדש על הפת או על היין	אלמא קידוש שלאחר נטילה לא חשיב היסח הדעת	דקידוש מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת	רש"י רשב"ם
המחלוקת היא אם קידוש נחשב להיסח הדעת כאשר הוא מקדש על היין ומאן דסבר אין קידוש אלא במקום סעודה כ"ש דנוטל ידיו ומקדש דלא הוי היסח הדעת	מקדש אחמרא על דעת לאכול מיד ריפתא והיה נוטל מיד ידיו קודם קידוש ולא הוי היסח הדעת (לפחות בשבת ויו"ט)	מ"מ נראה לר"ת דאין מקדשין על הפת כלל והכא ה"פ הנוטל ידיו לא יקדש משום דס"ל לרב יש קידוש שלא במקום סעודה וחיישינן שמא יפליג וילך לחוץ	ר"ת
		וה"ר אלחנן מפרש נטל לא יקדש משום דמיחזי כנוטל ידיו לפירות דהרי זה מגסי הרוח	ר' אלחנן
כמו הרשב"ם וה"ר אליעזר בר יב"ק ורבינו שמחה והמהר"ם	בדיעבד ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, לא יקדש על היין אלא על הפת		שו"ע
כמו הבעל המאור ורבינו יואל ובנו ראבי"ה ור"ת והרא"ש	וי"א דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין		רמ"א

רשב"ם מסכת פסחים דף קו עמוד ב

נטל ידיו לא יקדש. אלא אחר יקדש והוא יצא ידי חובתו בשמיעה ושתיה דאין כאן היסח הדעת מאחר שהוא עצמו אינו מברך אבל הוא עצמו לא יקדש אם נטל ידיו כדי שיאכל על סמך נטילה דלפני קידוש דקידוש מפסיק בין נטילה לאכילה

ש
ו ב

רי"ף מסכת פסחים דף כב עמוד א

אמר רב ברונא אמר רב נטל ידיו לא יקדש וכן אמר רב אדא בר אהבה אמר רב [דף ק"ו ע"ב] נטל ידיו לא יקדש אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שבקינן לשמעתייה זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דהוה חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא זימנין דהוה חביבא ליה חמרא מקדש אחמרא **אלמא בחביבותא תליא מלתא ולא** בנטילה תליא מילתא וכן הלכתא.

המאור הקטן מסכת פסחים דף כא עמוד ב

אמר רב ברונא אמר רב נטל ידיו לא יקדש פי' רב לטעמיה דאמר טעם אינו מקדש ואף זה שנטל ידיו גילה בדעתו שחפץ לאכילה וזלזל בקידוש היום וה"ל כאילו טעם ולא יקדש הוא אבל אחרים מקדשים לו ודחיה רב יצחק להא שמעתא דכיון דאפשר לקדושי אריפתא אין זה זלזול בקדוש היום ומקדש על איזה מהם שירצה ואף על פי שנטל ידיו וכ"ש אגן השתא דקי"ל טעם מקדש לא חיישינן להא דרב ברונא כל עיקר.

כתוב שם לראב"ד מסכת פסחים דף כא עמוד ב

אמר אברהם: טוב פירוש הגאונים מפירוש הצרפתי, והם פירשו לא יקדש על היין אלא על הפת דכיון דנטל ידיו גלי דעתיה דעל הפת בעי לקדושי, דהא [בית הלל אומרים] מוזגים את הכוס ואחר כך נוטלין לידיים קאמרי משום תכף לנטילת ידיים סעודה, ואמר להו רב יצחק לאו בנטילת ידיים תליא מילתא, דזימנין דמשי רב ידיה משום דמספקא ליה במאי מקדש וכי חזי להו לתרויהו וחביב ליה חמרא מקדש עליה, ואפשר דהדר משי ידיה כבית הלל, אי נמי דמנטר לידיה לסעודתא ולא צריך טפי.

רמב"ם הלכות שבת פרק כט

הלכה ו

מדברי סופרים ז לקדש על היין ולהבדיל על היין, ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס, ומאחר שיבדיל ויאמר בין קדש לחול מותר לו לעשות מלאכה אף על פי שלא הבדיל על הכוס, ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש, ח ואינו נוטל את ידיו עד שיקדש.

הלכה ט

היה מתאוה לפת יתר מן היין או שלא היה לו יין הרי זה נוטל ידיו תחלה ומברך המוציא ומקדש ואחר כך בוצע ואוכל נ ואין מבדילין על הפת אלא על הכוס.

הלכה י

מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת ושכח ונטל ידיו קודם שיקדש הרי זה מקדש על ס הפת ואינו מקדש על היין אחר שנטל ידיו לסעודה.

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כט הלכה ו

[ח] כבית הלל דאמר בפרק אלו דברים מוזגים את הכוס ואחר כך נוטלים לידיים תכף לנטילה ברכה וכו' כדאיתא התם. ומצאתי בשם רב עמרם גאון הנוטל ידיו לא יקדש מ"ט דיין אין צריך נטילה דאמרין הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ופת הוא דטעון נטילה וכיון דנטל ידיו עקר דעתיה מן היין ושם על הפת לפיכך אם נטל ידיו לא יקדש עכ"ל. וכן כתב הר"ר אליעזר בר יב"ק שעיקר נטילת ידיים לאחר קידוש ומ"מ בדיעבד אם נטל ידיו קודם ואחר כך קידש אין חוזר ונוטל והביא ראיה מהא דפירקין דרב זימנין חביבא ליה ריפתא הוה מקדש אריפתא ואז היה נוטל ידיו תחלה ורשב"ם פסק דלא הוי היסח הדעת בדיעבד וכן מצאתי בתוספות ע"פ וכן פסק רבינו שמחה ורבינו יואל ובנו ראבי"ה לכתחילה וראיה מהא דפרק כל הבשר נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה כו' וכ"ש הכא ואף על פי שלא התנה בפירוש כיון דדעתיה הכי כאילו התנה בפירוש ועוד דלא הוי אלא גביל לתורא או טול ברוך כיון שהקידוש בשעת סעודה הוא ואינו אלא במקום סעודה לא חשיב הפסק. אמנם מהר"ם היה רגיל ליטול ידיו אחר קידוש וכן בשחרית בשבת אחר קדושתא רבא וכן ביום טוב עכ"ל:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כט הלכה י

[0] כי הא דגרסינן פרק ערבי פסחים אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר ליה רב יצחק בר שמואל בר מתנא אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחניהו להו לשמעתייה דזימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וזימנין דחביב ליה חמרא מקדש אחמרא. והנה גם הגאון רב עמרם ומר יצחק בר צדוק ורב נסים ורבינו חננאל בשם מר יהודאי גאון ור"י אלפס פסקו כן שמקדשין על הפת וכן רשב"ם בריש פרק ע"פ גבי הא דיו"ט שחל להיות אחר השבת רבה אמר קני"ה שסמך ברכת יין להבדלה שיהא היכר שמבדיל על היין אבל קידוש אפילו על פת יכול לקדש כדלקמן ע"כ ובתר הכי גבי הא דנוטל ידיו לא יקדש כתב ז"ל ומדרב שמעינן דמקדש על הפת ואומר ויכלו ומברך ברכת המוציא ואינו אוכל וגם אינו פורש עד שיקדש אחרי כן ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס דעל הכוס של יין נתקנה דאמר העשירו קבעוה על הכוס ומי שאין לו יין במקום שרגילין לשתות יין לא יבדיל ודי לו בהבדלת תפלה בסדר רב עמרם עכ"ל. אבל רבינו תם פסק שאין מקדשין על הפת... ובספר המצות כתב רק דברי ר"ת כאשר כתבתי וכן רב שרירא כתב כר"ת וכתב ולפי' רבותינו שמפרשים שרב היה מקדש על הפת אפילו היה לו יין משום חביבותא דריפתא הוה מקדש אריפתא זהו תימה דהאמרין זכרהו על היין עכ"ל. והנה בפרק חליל פיר"ש גם הוא כדברי רבינו המחבר ז"ל אשר כתב שם והוא הדין במי דמקדש על הפת מקדים ברכת הפת מה"ט שהפת במקום יין עכ"ל. והיהא דירושלמי שהביא ר"ת איכא למידחי דלא איירי אלא בקידוש שעושין בבה"כ להוציא אורחים ידי חובתם דאכלי ושתו וגנו בבי כנישתא ולפיכך היכא

שאיין יין א"א לקדש בבה"כ דאיך יקדש על הפת הלא אין שם אדם שנטל ידיו לאכול לאלתר ולברך ברכת המזון וכן ראבי"ה הביא בספרו רק דברי הגאונים הפוסקים לקדש על הפת וכן רבינו שמחה פסק דמקדשין על הפת אמנם דוקא מי שאין לו יין ולא אמרינן בת טוות אלא להבדלה ושאני אפוקי יומא מעיולי יומא והא דאמרינן שהיין גורם לקידוש שתאמר כשיש לו יין אינו רשאי לקדש בלא יין עכ"ל וגם מהר"ם פסק שמי שאין לו יין מקדש על הפת ע"כ:

ר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף כב עמוד א

נטל ידיו לא יקדש. פרש"י ז"ל לא יקדש הוא כדי שלא יסיח דעתו ויצטרך ליטול ידיו פעם שנית ודחינן ליה מדרב דהוה מקדש אריפתא ובודאי דהוה משי ידיה מעי

(נט) דריפתא וכו' - ודוקא הכא דאיכא ג"כ חשש הפסק שמקדש על היין אחר נטילה וכמו שכתבנו בס"ק נ"ח [o] אבל בעלמא היכא דלא נטל ידיו מותר לקדש על היין אף דריפתא חביבא ליה יותר מיין ועיין לקמן בסימן רע"ב ס"ט בהג"ה במה שכתבנו שם:

(o) חביבא ליה - היינו דלכך נוטל ידיו שהוא רעב וממהר לאכול פת:

(סא) וי"א דלכתחלה וכו' - דס"ל דאין הקידוש מקרי הפסק כיון שהוא צורך סעודה ולכך יקדש על היין וישתה הכוס ואח"כ יברך המוציא ויבצע הפת וכיון דאינו הפסק ס"ל לרמ"א דטוב לנהוג כן לכתחלה משום דכשאינו לו יין ומקדש על הפת בע"כ צריך ליטול ידיו קודם הקידוש [סא] וע"כ טוב לנהוג כן תמיד באופן אחד. ולמזוג את הכוס בחמין אחר הנטילה קודם המוציא ודאי אין לעשות כן לכו"ע כיון דצריך לדקדק יפה שימזוג כדרכו שלא יחסר ושלא יותיר הוי היסח הדעת:

(סב) ואין לשנות - [סב] וכמה אחרונים כתבו דטפי עדיף לכתחלה לקדש על היין קודם נט"י וכדעת המחבר דבזה יוצא מדינא לכל הדעות ובכמה מקומות נהגו כדבריהם [ג] מיהו אם כבר נטל ידיו קודם קידוש בזה יש לעשות כהרמ"א דאעפ"כ יקדש על יין:

(ג) בליל פסח - משום שאז מפסיקין הרבה באמירת הגדה עד הסעודה. כתב בדה"ח אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק יכוונו לצאת בקידוש היום וברכת המוציא רוצין אח"כ לברך בעצמן בשעת אכילה עושין איסור דמהפכין סדר הקידוש ע"ש ולפ"ז צריכין ג"כ ליזהר ליטול ידיהם בשוה עם הבעה"ב כשמקדש על הפת דאל"ה איך יכוונו לצאת בברכת המוציא שלו: